29/04/2022

Τα εγκαίνια του ναού της Ζωοδόχου Πηγής του Βαλουκλή

/ Ορθόδοξες Προβολές

† Τῇ Παρασκευῇ τῆς Διακαινησίμου, ἑορτάζομεν τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἔτι δέ καί μνείαν ποιούμεθα τῶν ἐν τούτῳ τελεσθέντων ὑπερφυῶν θαυμάτων παρά τῆς Θεομήτορος.

Του Μητροπολίτου Φαναρίου Ἀγαθαγγέλου,

Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ἡ Θεομητορική ἑορτή τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καθιερώθηκε ὡς ἐπέτειος τῶν ἐγκαινίων τοῦ νέου ἱεροῦ ναοῦ καί τοῦ παρεκκλησίου πρός τιμήν τῆς Παναγίας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς στό Βαλουκλῆ ἤ Μπαλουκλῆ τῆς Κωνσταντινούπολης, πού εἶναι

το ἱερό χριστιανικό ἁγίασμα τῆς Παναγίας ἔξω ἀπό τή δυτική πύλη τῆς Σηλυβρίας, ὅπου ὑπῆρχαν τά λεγόμενα «παλάτια τῶν πηγῶν» στά ὁποῖα οἱ Βυζαντινοί αὐτοκράτορες παραθέριζαν τήν ἄνοιξη. Πῆρε τήν ὀνο-μασία του ἀπό τό τουρκικό ὄνομα balık ψάρι) καί περιλαμβάνει τό μοναστήρι, τήν ἐκκλησία καί τό ἁγίασμα.

Γιά τήν ἀποκάλυψη τοῦ Ἁγιάσματος ὑπάρχουν δύο ἐκδοχές: **α. Ἡ πρώτη**, πού ἐξιστορεῖ ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος ἀναφέρει ὅτι: ὁ μετέπειτα αὐτοκράτορας Λέων ὁ Θρᾶξ ἤ Λέων ὁ Μέγας (457 – 474 μ.Χ.), ὅταν ἐρχόταν ὡς ἁπλός στρατιώτης στήν Κωνσταντινούπολη, την ἐποχή τῶν βασιλέων Μαρκιανοῦ και Πουλχερίας (450-457), συνάντησε στή Χρυσή Πύλη ἕναν τυφλό πού τοῦ ζήτησε νερό. Ψάχνοντας γιά νερό, μιά φωνή τοῦ ὑπέδειξε τήν πηγή. Πίνοντας ὁ τυφλός καί ἐρχόμενο τό λασπῶδες νερό στά μάτια του ἀνέβλεψε. Ὅταν ἀργότερα ἔγινε αὐτοκράτορας, προφητική φωνή τοῦ εἶπε ποιό θά εἶναι τό μέλλον του και πώς θά ἔπρεπε νά χτίσει δίπλα στήν πηγή μία ἐκκλησία. Πράγματι, ὁ Λέων, σέ ἀνάμνηση τοῦ διπλοῦ θαύματος, ἔχτισε μιά μεγαλοπρεπῆ ἐκκλησία πρός τιμήν τῆς Θεο-τόκου στό χῶρο ἐκεῖνο, τόν ὁποῖο καί ὀνόμασε «Καταφυγή». Ὁ ἱστορικός Κάλλιστος περιγράφει τή μεγάλη αὐτή ἐκκλησία μέ πολ-λές λεπτομέρειες, ἄν καί ἡ περιγραφή ταιριάζει περισσότερο στό οἰκοδόμημα τοῦ Ἰουστινιανού. Ἱστορικά πάντως εἶναι ἐξακριβω-μένο, ὅτι τό 536 μ.Χ. στή Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπό τόν Πατριάρχη Μηνᾶ (536 – 552 μ.Χ.), λαμβάνει μέρος καί ὁ Ζήνων, ἡγούμενος «τοῦ Οἴκου τῆς ἁγίας ἐνδόξου Παρθένου καί Θεοτόκου Μαρίας ἐν τῇ Πηγῇ».

β. Ἡ δεύτερη ἐκδοχή, πού ἐξιστορεί ὁ ἱστορικός Προκόπιος, τοποθετεῖται στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰώνα καί ἀναφέρεται στόν αὐτο-κράτορα Ἰουστινιανό. Ὁ Ἰουστινιανός, ἄγνωστο πότε, ἦταν ἀσθε-νής καί ἀντιμετώπιζε ἐπίμονη δυσκολία στήν οὔρηση, πάθηση πού τοῦ προκαλοῦσε φρικτούς πόνους. Οἱ εἰδικές ἀγωγές τῶν ἰατρῶν ἀπέτυχαν νά βελτιώσουν τήν κατάσταση καί ἔτσι ὁ θάνατος φαινό-ταν ἀναπόφευκτος μέχρι πού ἡ Θεοτόκος ἐμφανίσθηκε στόν ὕπνο τοῦ αὐτοκράτορα καί τόν προέτρεψε νά πιεῖ νερό ἀπό τήν πηγή της. Ἡ ἐκκλησία πού ἀνηγέρθη πρός τιμήν τῆς Θεοτόκου θεωρήθηκε ἀφιέρωση τοῦ αὐτοκράτορα ὡς εὐχαριστία γιά τήν ἴασή του.

Ὁ ἱστορικός Ἰωάννης Κεδρηνός ἀναφέρει ὅτι χτίστηκε τό 560 μ.Χ. Γράφοντας τόν 14ο αἰώνα γιά τό Ἁγίασμα τῆς Πηγῆς, ὁ Νι-κηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος παραθέτει, ἀπό διάφορες πηγές, ἕνα κατάλογο 63 θαυμάτων, ἀπό τά ὁποῖα τά 15 φθάνουν ὡς τήν εποχή τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου.

Στό μοναστήρι, ἐκτός ἀπό τόν κυρίως ναό, ὑπῆρχαν στόν εὐρύτερο προαύλειο χῶρο 3 παρεκκλήσια. Τό πρῶτο ἐξ αὐτῶν ἀνή-γειρε ὁ αὐτοκράτορας Λέων ΣΤ΄ (886-912), γιά νά ἐξιλεωθεῖ ἀπό τήν ἀδικία πού διπέπραξε σέ ἕναν ἀπό τούς

ἔμπιστους συνεργάτες του. Μέσῳ αὐτοῦ γινόταν ἡ πρόσβαση στό Ἁγίασμα, γιατί ἦταν κτι-σμένο ἔμπροσθεν τῆς κρύπτης. Ἐπίσης, ἐκεῖ ἔψαλλαν οἱ μοναχοί μετά τό τέλος τῆς πρωϊνῆς Ἀκολουθίας. Ὑπάρχουν ἀναφορές γιά τό παρεκκλῆσι τῆς Ἁγίας Ἄννας ἤδη ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐπειδή ἐκεῖ ἐνταφιάσθηκε μέλος τῆς οἰκογένειάς του. Ὁ πρῶτος αὐτός ναός θά μποροῦσε νά ἔχει καταστραφεῖ στήν ἐπιδρομή τοῦ Συμεών τῶν Βουλγάρων μεταξύ τῶν ἐτῶν 913-914. Τό δεύτερο πα-ρεκκλῆσι ἀνηγέρθη πρός τιμήν εἴτε τῆς Θεοτόκου εἴτε τοῦ Ἀρχαγγέ-λου Μιχαήλ ἀπό τήν Ἑλένη Ἀρταβασδίνα, ὅταν ἐκείνη μετανόησε γιά τήν ἄρνησή της νά ἐπιστρέψει τήν εἰκόνα τῆς Παναγίας στό ναό της. Τό τρίτο παρεκκλῆσι, ἄγνωστου κτήτορα, ἦταν ἀφιερωμένο στόν Ἅγιο Εὐστράτιο καί βρισκόταν κατά πᾶσα πιθανότητα στό αἴθριο τῆς μονῆς, ἀριστερά τῆς κρύπτης τοῦ Ἁγιάσματος.

Στό ναό τῆς Παναγίας προσερχόταν ὁ αὐτοκράτορας κατά τήν ἑορτή τῆς Ἀναλήψεως, γιά νά ἐκκλησιασθεῖ. Τό ἀκριβές Τυπικό πού ἀκολουθοῦσαν οἱ Βυζαντινοί τήν ἡμέρα ἐκείνη τό γνωρίζουμε μέσα ἀπό τό ἔργο De ceremoniis τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννη-του. Ὁ αὐτοκράτορας καί τά μέλη τῆς Αὐλῆς ταξίδευαν μέ πλοιάριο μέχρι τήν Χρυσή Πύλη. Ἡ ἀποβίβασή τους γινόταν στήν ἀποβάθρα τῶν Πηγῶν, γιά τήν ὁποία ὑπάρχουν πολλαπλές μαρτυρίες ἀκόμη καί μετά τό 1453. Ὅταν ἡ πομπή ἔφθανε στήν εἴσοδο πού βρισκό-ταν ἀπέναντι ἀπό τόν ναό καί εἶχε δημιουργηθεῖ εἰδικά γι’ αὐτή τήν περίσταση, κατέβαιναν ἀπό τά ἄλογά τους οἱ πατρίκιοι καί ὅλοι οἱ εὐγενεῖς. Ὁ μόνος πού ἐπιτρεπόταν νά ξεπεζέψει μπροστά στό βα-πτιστήριο ἦταν ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας, ὁ ὁποῖος εἰσερχόταν στά διαμερίσματά του καί ἀφαιροῦσε τό στέμμα του, γιά νά ἐνδυθεῖ τήν τελετουργική χλαμύδα. Λίγο ἀργότερα, συνοδευόμενος πάντοτε ἀπό τήν ἀκολουθία του, δεχόταν τιμές ἀπό τούς Βένετους καί τούς Πράσινους πού τοῦ προσέφεραν ἄνθη καί σταυρούς. Ὁ αὐτοκρά-τορας καί ὁ Πατριάρχης εἰσέρχονταν μαζί στόν κυρίως ναό. Ἀφοῦ προσκυνοῦσε τήν Ἁγία Τράπεζα ὁ αὐτοκράτορας ἀνερχόταν μέσῳ κλίμακας στά ὑπερῶα, συμμετεῖχε ἀπό ἐκεῖ στή Θεία Λειτουργία καί ἐλάμβανε τή Θεία Εὐχαριστία ἀπό τά χέρια τοῦ Πατριάρχη.

Ὁ ναός τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἑόρταζε ἀρκετές φορές κατά τή διάρκεια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους. Ἡ 8η Ἰανουαρίου ἦταν ἀφιερωμένη στό θαῦμα τοῦ γάμου στήν Κανᾶ. Τήν Καθαρά Δευ-τέρα μνημονευόταν ἡ μετάνοια τῆς Ἑλένης Μαγίστρισσας. Ὁ Βασί-λειος Α΄ (867-886) καί ὁ υἱός του Λέων ΣΤ΄ (886-912) καθιέρωσαν μεγαλοπρεπή ἑορτή στίς 25 Μαρτίου. Τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Πηγῶν μνημονεύονταν εἴτε στίς 9 Ἰουλίου εἴτε τήν Παρασκευή μετά τό Πάσχα. Στίς 16 Αὐγούστου ἑορταζόταν ἡ ἐπα-ναφορά τῆς ροῆς τοῦ Ἁγιάσματος μετά ἀπό σεισμική δόνηση, πιθα-νότατα τό 541, ἐνῶ στίς 14 Αὐγούστου ἑορταζόταν ἡ πρσφορά τοῦ Πατριάρχη Εὐγενίου.

Σήμερα στήν αὐλή τοῦ μοναστηριοῦ βρίσκονται οἱ τάφοι τῶν Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν. Τό Ἁγίασμα βρίσκεται στόν ὑπόγειο ναό πού ὑπάρχει μαρμαρόκτιστη πηγή με το ἁγιασμένο νερό. Ἀπ’ ἐδώ διαδόθηκε ὁ

εἰκονογραφικός τύπος τῆς Παναγίας Ζωοδόχου Πηγῆς σέ ὅλο τόν ὀρθόδοξο κόσμο. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ψηφι-δωτή παράσταση τῆς εἰκόνας σώζεται στόν ἐσωνάρθηκα τῆς Μονῆς τῆς Χώρας.